

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Кафедра ветеринарної репродуктології**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Факультет ветеринарної медицини
4 червня 2025 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**«МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ОСНОВАМИ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ»**

Галузь знань 21 Ветеринарна медицина
Спеціальність 212 – «Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза»
Освітня програма Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза
Факультет ветеринарної медицини

Розробники:

Ковпак В.В. – д.вет.н., професор

Вальчук О.А. – завідувач кафедри, к.вет. н., доцент

Мазур В.М. – к.вет. н., доцент

Київ – 2025 р.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра ветеринарної репродуктології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету

_____ Микола ЦВІЛХОВСЬКИЙ

4 червня 2025 р.

“СХВАЛЕНО”

на засіданні кафедри

ветеринарної репродуктології

Протокол № 11 від 3 червня 2025 р.

Завідувач кафедри

_____ Олександр ВАЛЬЧУК

”РОЗГЛЯНУТО”

Гарант ОП «Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза»

Гарант ОП

_____ Лариса ШЕВЧЕНКО

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ОСНОВАМИ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ»**

Галузь знань 21 Ветеринарна медицина

Спеціальність 212 – «Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза»

Освітня програма Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза

Факультет ветеринарної медицини

Розробники:

Ковпак В.В. – д.вет.н., професор

Вальчук О.А. – завідувач кафедри, к.вет. н., доцент

Мазур В.М. – к.вет. н., доцент

Київ – 2025 р.

Опис навчальної дисципліни Навчальна дисципліна «Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності» спрямована на підготовку майбутнього магістра до виконання професійних управлінських завдань, самостійної викладацької чи наукової роботи. Завдання опанування методами аналізу наявного літературного матеріалу з історії вищої освіти та науки, положень Болонської декларації та директивних рішень щодо їх впровадження, рекомендованими науковими джерелами стосовно ролі науки в житті суспільства, методичними матеріалами про порядок вибору теми наукового дослідження, формулювання завдань та розробки плану досліджень, оволодіння системою пошуку необхідних для виконання роботи методів наукових досліджень, їх виконання, систематизації та аналізу отриманих даних, біометричної їх обробки, принципами користування науково-технічною інформацією, патентного пошуку, набуття необхідних знань щодо винахідництва, патентознавства та вимог щодо оформлення заявки на винахід; чіткого дотримування у своїй роботі вимог біоетики та наявних директивних матеріалів.

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	магістр	
Спеціальність	211 – «Ветеринарна медицина»	
Освітня програма	Ветеринарна медицина	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	обов'язкова	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістових модулів	3	
Курсовий проект (робота) (за наявності)	-	
Форма контролю	залік	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм здобуття вищої освіти		
	Форма здобуття вищої освіти	
	денна	денна
Курс (рік підготовки)	2	2
Семестр	3	3
Лекційні заняття	15 год.	15 год.
Практичні, семінарські заняття	30 год.	30 год.
Лабораторні заняття		
Самостійна робота	75 год.	75 год.
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми здобуття вищої освіти	3 год	3 год.

1. Мета, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни

Мета підготовка майбутнього магістра до виконання професійних управлінських завдань, самостійної викладацької чи наукової роботи.

Набуття компетентностей: Процес вивчення дисципліни спрямований на формування наступних компетентностей:

інтегральна компетентність (ІК):

ІК здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі ветеринарії, що передбачає проведення досліджень та здійснення інновацій у напрямку методології і організації наукових досліджень.

загальні компетентності (ЗК):

- ЗК 1. здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- ЗК 2. здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- ЗК 8. здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- ЗК.9. здатність приймати обґрунтовані рішення;
- ЗК.10. здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами інших галузей знань/видів економічної діяльності)

спеціальні (фахові) компетентності (ФК):

ФК 7. здатність організовувати і проводити лабораторні та спеціальні діагностичні дослідження й аналізувати їх результати.

ФК 11. здатність застосовувати знання з біобезпеки, біоетики та благополуччя тварин у професійній діяльності;

ФК 13. здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності;

ФК 20. здатність здійснювати просвітницьку діяльність серед працівників галузі та населення.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН 2. Використовувати інформацію із вітчизняних та іноземних джерел для розроблення діагностичних, лікувальних і підприємницьких стратегій;

ПРН 7. Формулювати висновки щодо ефективності обраних методів і засобів утримання, годівлі та лікування тварин, профілактики заразних і незаразних хвороб, а також виробничих і технологічних процесів на підприємствах з утримання, розведення чи експлуатації тварин різних класів і видів;

ПРН 8. Здійснювати моніторинг причин поширення хвороб різної етіології та біологічного забруднення довкілля відходами тваринництва, а також матеріалами та засобами ветеринарного призначення;

ПРН 20. Володіти спеціалізованими програмними засобами для виконання професійних завдань.

Компетенції першого дня:

1. Демонструвати розуміння етичних та правових рамок, в яких має працювати лікар ветеринарної медицини, включаючи професійні аспекти, аспекти, що пов'язані з благополуччям тварин, власників тварин, громадським здоров'ям, суспільні та екологічні аспекти, пов'язані з професійною діяльністю;

2. Розуміти методи наукових досліджень, внесок фундаментальних і прикладних досліджень у науку та реалізацію принципу 3Rs (Replacement, Reduction, Refinement - Заміна, Скорочення, Удосконалення);

3. Демонструвати базові знання з організації, управління та законодавства, пов'язаного з ветеринарною практикою. Розуміти економічний та емоційний контекст, в якому працює лікар ветеринарної медицини;

4. Ефективно спілкуватися із власниками тварин, громадськістю, колегами за професією та відповідними органами, використовуючи мову, що є прийнятною для відповідної аудиторії, і дотримуватись принципів повної поваги до конфіденційності та приватності;
5. Впроваджувати принципи ефективної міжособистісної взаємодії, включаючи комунікацію, лідерство, управління, роботу в команді, взаємоповагу та інші «м'які» навички;
6. Демонструвати здатність критично аналізувати докази, справлятися з неповною інформацією, вирішувати непередбачувані ситуації та адаптувати знання, вміння і практичні навички до різних виробничих ситуацій;
7. Демонструвати прихильність до навчання впродовж всього життя особистого удосконалення та професійного розвитку. Це включає в себе реєстрацію та рефлексію професійного досвіду, а також вжиття заходів для покращення професіоналізму та компетентності;
8. Регулярно брати участь у процесах самоаналізу та оцінювання з боку колег з метою підвищення ефективності власної роботи і роботи всього колективу.

2. Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма 6 років							денна форма 5 років					
	тижні	ус ьо го	у тому числі					усь ого	у тому числі				
			л	п	ла б	інд	с.р.		л	п	ла б	інд	с.р.
Модуль 1. Етапи розвитку вищої освіти та науки													
Тема 1. Основні етапи становлення вищої освіти та науки в Україні		16	2	4			10		2	4			10
Тема 2. Структура вищої освіти в Україні. Болонський декларація. Україна як учасник Болонського процесу		16	2	4			10		2	4			10
Тема 3. Поняття науки та історія її розвитку. Псевдонаука		8	1	2			5		1	2			5
Разом за модулем 1	40		5	10			25		5	10			25
Модуль 2 Методи наукових досліджень													
Тема 1. Вибір теми, формулювання завдань, організація наукових досліджень		8	1	2			5		1	2			5
Тема 2. Методологія досліджень. Методи наукових досліджень		16	2	4			10		2	4			10
Тема 3. Методи проведення дослідів у тваринництві та ветеринарній медицині		16	2	4			10		2	4			10
Разом за модулем 2...	40		5	10			25		5	10			25

Модуль 3 Впровадження наслідків наукових досліджень у ветеринарну практику, доброчесність, принципи неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.												
Тема 1. Використання лабораторних тварин у науковій роботі. Альтернативні методи та об'єкти досліджень.		16	2	4			10		2	4		10
Тема 2. Етика наукових досліджень, академічна доброчесність, принципи неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності		16	2	2			10		2	2		10
Тема 3. Біометрія. Проблеми біоетики в науковій роботі. Науково-технічна інформація. Винахідництво та патентознавство.		8	1	4			5		1	4		5
Разом за модулем 2	40		5	10			25		5	10		25
Усього годин	120		15	30			75		15	30		75
Курсовий проект (робота) з _____ (якщо є в навчальному плані)												
Усього годин	120		15	30			75		15	30		75

3. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні етапи становлення вищої освіти та науки в Україні	2
2	З історії освітніх реформ. Болонська декларація про європейський простір освіти та науки	2
3	Наука та її роль у житті суспільства	2
4	Вибір теми. Формулювання завдань. Організація наукових досліджень	2
5	Методологія досліджень. Методи наукових досліджень	2
6	Методи проведення дослідів у тваринництві та ветеринарній медицині	2
7	Використання лабораторних тварин у науковій роботі. Альтернативні методи та об'єкти досліджень	1
8	Академічна доброчесність. Проблеми біоетики в науковій роботі Біометрія.	2
всього		15

4. Теми лабораторних (практичних, семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія вищої освіти. Вища освіта окремих країн.	2
2	Болонська декларація про європейський простір освіти та науки.	2
3	Історія науки. Вища освіта як основа розвитку науки.	2
4	Наука як предмет пізнання дійсності.	2

5	Наука – сфера діяльності людини.	2
6	Науково-технічний прогрес і науково-технічна революція. Наукознавство та його вузлові проблеми.	2
7	Наукова стаття.	2
8	Основні принципи проведення дослідів на тваринах. Особливості методів досліджень, що використовуються у ветеринарній медицині.	2
9	Особливості проведення дослідів на великих фермах, комплексах, віваріях, клініках та виробничої перевірки їх наслідків.	2
10	Використання лабораторних тварин у науковій роботі.	2
11	Виробнича перевірка наслідків досліджень.	2
12	Біометрична обробка даних досліджень.	2
13	Служба науково-технічної інформації (НТІ) та її роль у науковій роботі. Винаходи та патенти.	2
14	Етика наукових досліджень, академічна доброчесність, принципи неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.	2
15	Запровадження наслідків наукових досліджень у клінічну практику та тваринництво. Заключна обробка даних досліджень, публікація матеріалів досліджень	2
всього		30

5. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Перші українські університети.	5
2	Вища освіта незалежної України.	5
3	Правове регулювання української вищої освіти.	5
4	Інтелектуальний капітал країни.	5
5	Наукові товариства та їх роль.	5
6	Роль науки під час війни та у повоєнний період.	5
7	Наука незалежної України.	5
8	Професійна діяльність вченого. Типажі вчених.	5
9	Внесок вихідців з України у розвиток науки інших країн.	5
10	Етичні та правові аспекти клінічних досліджень.	5
11	Правовий захист науково-технічної інформації.	5
12	Правовий захист авторських прав у інших країнах.	5
13	Універсальна етика А. Швейцера.	5
14	Гуманізація медико-біологічних експериментів	5
15	Правове забезпечення впровадження наукових розробок у виробництво	5
всього		75

6. Методи та засоби діагностики результатів навчання:

(вибрати необхідне чи доповнити)

- усне або письмове опитування;
- тестування;
- залік

7. Методи навчання *(вибрати необхідне чи доповнити):*

- проблемне навчання;
- кейс-метод;
- навчання через дослідження;
- навчальні дискусії та дебати;

— командна робота;

8.Оцінювання результатів навчання.

Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національну оцінку згідно чинного «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України»

8.1. Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Вид навчальної діяльності	Результати навчання	Оцінювання
Модуль 1. Етапи розвитку вищої освіти та науки		
Тема 1. Основні етапи становлення вищої освіти та науки в Україні		
практичні роботи 1, 2	Знати основні етапи розвитку освіти в Україні, розуміти роль Львівського та Київського братств в становленні української освіти. Знати передумови становлення перших українських університетів та зміни які вона зазнала за довоєнний та повоєнний радянський періоди. Розуміти особливості вищої освіти незалежної України. Знати відмінності освіти в Україні та інших країнах.	20 (До 5 балів за підготовлену презентацію до практичної роботи, до 5 балів за активність на занятті)
Тема 2 Структура вищої освіти в Україні. Болонський декларація. Україна як учасник Болонського процесу та науки.		
практичні роботи 3, 4	Знати структуру вищої освіти в Україні та розуміти основні положення Закону про вищу освіту України. Знати передумови підписання та ключові положення Болонської конвенції. Знати плюси та мінуси Болонського процесу для освіти України в цілому та для окремого студента зокрема.	20 (До 5 балів за підготовлену презентацію до практичної роботи, до 5 балів за активність на занятті)
Тема 3. Поняття науки та історія її розвитку. Псевдонаука		
практична робота 5	Розуміти критерії науковості, властивості, завдання та функції науки, її відмінності від псевдонауки. Знати передумови виникнення та закономірності розвитку наукового знання.	10 (До 5 балів за підготовлену презентацію до практичної роботи, до 5 балів за активність на занятті)
Самостійна робота 1	Написати есе на тему самостійної роботи № 1 та надіслати до ЕНК.	20 (до 20 балів – за есе)
Модульна контрольна робота 1.		30
Всього за модулем 1		100
Модуль 2 Методи наукових досліджень		
Тема 1. Вибір теми, формулювання завдань, організація наукових досліджень		

практична робота 6	Знати основні принципи та етапи планування наукової роботи, стадії побудови гіпотези та вимоги до неї. Розуміти значення вибору теми для дослідження та знати пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки України	10 (До 5 балів за підготовлену презентацію до практичної роботи, до 5 балів за активність на занятті)
Тема 2. Методологія досліджень. Методи наукових досліджень		
практична робота 7,8	Розуміти відмінність між методом, методикою та методологією досліджень. Знати основні методи біологічних досліджень. Знати значення та правила ведення первинної документації. Розуміти значення різних форм представлення результатів досліджень.	20 (До 5 балів за підготовлену презентацію до практичної роботи, до 5 балів за активність на занятті)
Тема 3. Методи проведення дослідів у тваринництві та ветеринарній медицині		
практична робота 9,10	Розуміти поняття «дослід» та знати категорії дослідів які використовують у тваринництві. Володіти методикою постановки дослідів. Розуміти відмінності між постановкою дослідів методом груп аналогів та груп-періодів. Знати критерії відбору тварин для досліджень.	20 (До 5 балів за підготовлену презентацію до практичної роботи, до 5 балів за активність на занятті)
Самостійна робота 2	Написати есе на тему самостійної роботи № 2 та надіслати до ЕНК.	20 (до 20 балів – за есе)
Модульна контрольна робота 2.		30
Всього за модулем 2		100
Модуль 3. Впровадження наслідків наукових досліджень у ветеринарну практику, доброчесність, принципи неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.		
Тема 1. Використання лабораторних тварин у науковій роботі. Альтернативні методи та об'єкти досліджень.		
практична робота 11,12	Знати правові основи вирощування, розведення, реалізації лабораторних тварин. Розуміти відмінності між групами тварини, контрольованим за мікрофлорою та паразитарними захворюваннями. Знати яких тварин відносять до генетично контрольованих. Вміти знаходити і застосовувати альтернативні методи та об'єкти у дослідженнях.	20 (До 5 балів за підготовлену презентацію до практичної роботи, до 5 балів за активність на занятті)
Тема 2. Етика наукових досліджень, академічна доброчесність, принципи неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності		

практична робота 13,14	Знати основні принципи наукової етики та правила дотримання академічної доброчесності. Володіти методикою винахідництва, патентного дослідження, патентного пошуку, способи підготовки і подачі заявки на винаходи, відкриття, раціоналізаторські пропозиції. Знати суть Закону України "Про авторське право і суміжні права" від 23 грудня 1993 р. №3792-12 та Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. №1756 "Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір".	20 (До 5 балів за підготовлену презентацію до практичної роботи, до 5 балів за активність на занятті)
Тема 3. Біометрія. Проблеми біоетики в науковій роботі		
практична робота 15	Знати основну мету доказової медицини та критерії доказовості. Розуміти основні статистичні поняття та роль статистики у роботі ветеринарного лікаря. Знати основні принципи та правила біоетики. Володіти нормативною базою для проведення досліджень в контексті біоетики	10 (До 5 балів за підготовлену презентацію до практичної роботи, до 5 балів за активність на занятті)
Самостійна робота 3	Написати есе на тему самостійної роботи № 3 та надіслати до ЕНК.	20 (до 20 балів – за есе)
Модульна контрольна робота 3.		30
Всього за модулем 3		100
Навчальна робота	$(M1 + M2)/2 \cdot 0,7 \leq 70$	
залік		30
Всього за курс	(Навчальна робота + екзамен) ≤ 100	

8.2. Шкала оцінювання знань здобувача вищої освіти

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка за національною системою (екзамени/заліки)
90-100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

8.3. Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів та перескладання	роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).
Політика щодо академічної доброчесності	списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Курсові роботи, реферати повинні мати коректні текстові посилання на використану літературу

Політика щодо відвідування	відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в он-лайн формі за погодженням із деканом факультету)
-----------------------------------	--

9. Навчально-методичне забезпечення:

- конспекти лекцій та їх презентації (в електронному вигляді);
- підручники, навчальні посібники, практикуми;
- методичні матеріали щодо вивчення навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти денної форми здобуття вищої освіти;

10. Рекомендовані джерела інформації

1. Бергенське комюніке (2005) [Електронний ресурс]. URL: <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/bergenske-komyunike.html>
2. Берлінське комюніке (19 вересня 2003 року) [Електронний ресурс]. URL: <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/berlinske-komyunike.html>
3. Болонська декларація (19 червня 1999 року) [Електронний ресурс]. URL: http://aaui.edu.ua/up/docs/bologna/bol_decl.pdf
4. Будапештсько-Віденська декларація (12 березня 2010 року) [Електронний ресурс]. URL: <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/budapeshtsko-videnska-deklaracziya.html>
5. Бухарестське комюніке (2012) [Електронний ресурс]. URL: <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/buxarestske-komyunike.html>
6. Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum; Болонья, 18 вересня 1988 року) [Електронний ресурс]. URL: http://www.edupolicy.org.ua/files/Magna_Charta_Universitatum.pdf
7. Декларація Глазго (2005) [Електронний ресурс]. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/glasgow%20declaration%20%20strong%20universities%20for%20a%20strong%20europe%202005%20ru.pdf>
8. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
9. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
10. Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень. Дніпро : Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
11. Лісабонська декларація (2007) [Електронний ресурс]. URL: http://www.edupolicy.org.ua/files/Lisbon_Declaration.pdf
12. Лісабонська конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні (11 квітня 1997 р.) [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308#Text

13. Лондонське комюніке (2007) [Електронний ресурс]. URL: <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/londonske-komyunike.html>
14. Методика дослідницької справи у ветеринарній медицині : навч. посіб. / [О. А. Вальчук, В. М. Мазур, В. В. Ковпак, С. С. Деркач, Ю. В. Жук]. Київ : НУБіП України, 2020. 146 с.
15. Методологія наукових досліджень / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
16. Методологія наукових досліджень / [Рассоха І. М.]. Харків : ХНАМГ, 2011. 76 с.
17. Методологія наукових досліджень / [Тарелкін Ю. П., Цикін В. О.]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 196 с.
18. Основи методології та організації наукових досліджень / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
19. Празьке комюніке (19 травня 2001 року) [Електронний ресурс]. URL: <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/prazke-komyunike.html>
20. Саламанкське звернення (2001) [Електронний ресурс]. URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Salamanca_Convention\(2001\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Salamanca_Convention(2001).pdf)
21. Сорбонська декларація (1998) [Електронний ресурс]. URL: <https://studfile.net/preview/7129782/page:6/>
22. Тарелкін Ю. П., Цикін В. О. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 196 с.
23. Юринець В. С. Методологія наукових досліджень. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.
24. Яблонський В. А., Яблонська О. В. Методологія і методи наукових досліджень у тваринництві та ветеринарній медицині : навч. посіб. Київ, 2014. 512 с.
25. Яблонський В. А., Яблонська О. В. Методи наукових досліджень у тваринництві та ветеринарній медицині. Київ, 2012. 297 с.